

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET



TAJNE ŠPILJSKE UMJETNOSTI



BITKA ZA IDENTITET



Što čini avanturu avanturom?



RITA LEVI MONTALCINI



VILE U NAŠIM KRAJEVIMA

4

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET

08 | 2023. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj



8

4 **TAJNE ŠPILSKE UMJETNOSTI**

Ivančica Krivdić

8 **BITKA ZA IDENTITET**

Ambuj Dixit

10 **ŠTO AVANTURU ČINI AVANTUROM?**

Silva Deak

11 **RITA LEVI MONTALCINI** Dani ispunjeni životom

Doris Toić

14 **VILE U NAŠIM KRAJEVIMA**

Tatjana Prebeg



10



11



14

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić, Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branko Zorić, Damir Krivdić

Lektura: Branka Žaja

Tehničko uredništvo:
Svjetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com



Što je to vodilo ljude pradavnih vremena da u dubokim, mračnim labirintima špilja oslikaju čudesne prizore? Živi, izražajni prikazi različitih životinja, od kojih su neke odavno izumrle, zagonetni stilizirani ljudski likovi i neobične kombinacije simbola govore nam nejasnim, a opet tako bliskim jezikom. Naslućujemo iskonsku potrebu drevnog čovjeka da ostavi trag u vremenu i sačuva od zaborava sve ono što je smatrao bitnim.

Ako bismo u mislima načas pokušali otputovati u ta daleka vremena, mogli bismo vidjeti neustrasive istraživače i umjetnike kako spretno prolaze mračnim špiljskim hodnicima i pomno istražuju teško pristupačne prostorije i spletove prolaza, kako po nepravilnim kamenim ploham pažljivo planiraju crteže i pripremaju boje takve kakvoće da traju toliko dugo... A mogli bismo ih slijediti i do najudaljenijih prostorija i skrivenih svetišta, i pratiti kako posvećenim pogledom i vještom rukom ocrtavaju zagonetne simbole. Okruženi tamom podzemnih tokova i skamenjenih slapova, mogli bismo zajedno s njima sanjati o nekim budućim vremenima i ljudima kojima ćemo ostaviti poruke o potrazi za smislom čovjekova života... 🏠

Uredništvo



TAJNE ŠPILJSKE UMJETNOSTI

Ivančica Krivdić

U Europi je dosad otkriveno oko dvjesto osamdeset špilja s nekoliko tisuća oslikanih prizora od kojih upravo oni najstariji, kao naprimjer iz špilja El Conde, La Vina i Cueto de la Mina u Španjolskoj, izazivaju najveće divljenje. Najveća među njima je špilja Rouffignac u Francuskoj, čiju su mrežu od deset kilometara hodnika i dvorana istražili i oslikali magdalenijanci prije četrnaest tisuća godina.

Danas sa sigurnošću možemo reći da oslikane špilje nisu služile za život, nisu bile grobnice ljudi niti životinja, niti su u njima oslikani prizori lova.

Realizam i apstrakcija

Crteži koji slijede prirodne udubine, izbočine i prevjese obično su grupirani u prizore. Rašireni su po brojnim hodnicima i špiljskim dvoranama, a u nekim se špiljama prve slike pronalaze tek na dubini većoj od dva kilometra od ulaza.

Budući da su životinje najčešći motiv ovih prizora, prvi su istraživači smatrali da su paleolitski lovci na zidovima špilja prikazivali prizore iz lova. Pomnija istraživanja, međutim, pokazala su da su rijetko prikazivane one životinje koje je lovac paleolita lovio kako bi prehranio svoju obitelj (sob, antilopa, zec i vepar),

dok vrlo često pronalazimo lava, leoparda, hijenu, špiljskog medvjeda, nosoroga, sovu i divlju mačku.

Zanimljivo je da se iste životinje redovito javljaju na točno određenim mjestima, bez obzira na starost ili geografski položaj špilje. Povjesničari umjetnosti su ih svrstali u tri osnovne skupine. Prvu predstavljaju takozvane "četiri plemenite životinje": bizon, konj, govedo tur i mamut, a pronalazimo ih u velikim središnjim galerijskim prostorijama. Drugu skupinu čine kozorog i divovski jelen megaceros, a oslikavani su redovno u blizini ulaza u svetište špilje. U treću skupinu spadaju "strašne i opasne životinje" poput medvjeda, nosoroga, lava, leoparda i drugih zvijeri koje su oslikavane u najdubljim i najmračnijim kanalima, hodnicima i dvoranama.

Gotovo sve ove europske životinje izumrle su krajem posljednjeg ledenog doba, no ostale su sačuvane i nastavile živjeti kroz oslikane prizore špiljske umjetnosti.

Tehnike za oslikavanje špilja bile su crtež, slika, reljef i plastika. Površina na koju je trebala doći slika prvo bi se očistila ugađivanjem, zatim bi se obrisi slike reljefno izradili, a tek nakon toga ispunjavali bojom. Korištene su bijela, žuta, smeđa, crvena i crna boja, a dobivane su od minerala i mineralnih tala poput okera,

hematita, manganovog oksida i drvenog ugljena. Zagrijavanjem mineralnih tala dobivao se spektar nijansi. Slikari su se služili kistovima od dlake, perja ili krzna te komadima mineralnih boja zašiljenim poput školske krede. Boja je također puhana na zidove špilje pomoću šupljih kostiju ili su se ostavljali otisci dlana i prsta. Prizori se nisu oslikavali izravno na konačnu podlogu, već bi se prvo izradili nacrti na kamenim pločama, oblucima ili kostima. Samo je u Parpallu u Španjolskoj pronađeno 5857 takvih reljefnih ploča, a brojne slične skice pronađene su diljem Europe.

Najpoznatije paleolitske skulpture pronađene su u francuskoj špilji Tuc d'Audoubert (13000 godina). Na dubini od tisuću metara, u teško pristupačnom dijelu špilje, smješteni su od gline izradeni mužjak (visok 63 cm), ženka (61 cm) i mladunče bizona (12 cm). Skulpture su uglačane rukama, a detalji poput očiju, brade i nosnica doručeni su koštanom spatulom. Zanimljivo je da je špilja Tuc d'Audoubert povezana podzemnim galerijama rijeke Volp sa susjednom, također oslikanom špiljom Les Trois-Freres.

Paleolitsku špiljsku umjetnost odlikuje izrazita estetika i visoka tehnička vještina izrade te istovremena

Na prethodnoj strani: Točkasti friz konja, špilja Pech-Merle, Francuska

Dolje: Ruke, špilja Chauvet, 36000 g. pr. Kr. Iza devedeset i dva otiska ruku, oslikanih na visini od oko dva metra, nazire se lik bizona ili nosoroga. Računalna obrada slike otkrila je kako svi otisci pripadaju jednoj te istoj osobi koja je koristila samo desnu ruku.

prisutnost realizma i apstrakcije. Paleolitski umjetnik igrao se sjenama i nijansama boja, prirodnim oblicima špiljskih podloga i veličinama likova, postižući dimenzionalnost prostora i dinamičnost. Oslikane životinje kao da su žive. Rijetko su statične: one hodaju, trče, bore se ili odmaraju, njište i ržu.

Uz vrlo vjerno preslikana bića iz prirode pronalazimo mnoštvo apstraktnih znakova: točkaca, krugova, crtica, križića, štapića, različitih duljina i debljina, cik-cak i zmijolikih, romboidnih znakova. Znanstvenici danas smatraju da se radi o osnovnim tematskim modelima, a oni najsmjeliji ih proglašavaju paleolitskim ideogramima.

U magdalenijanskom svetištu špilje Les Trois-Freres jedanaest cik-cak znakova redovito je vezano uz bizona. U "salonu Noir" špilje Niaux, zavojiti znakovi su redovito crtani uz rep, a uglati uz bok bizona. Ovakva ponavljanja realistično prikazanog lika i apstraktnog znaka karakteristična su i za druge oslikane špilje i daju naslutiti da se radi o elementima određenih poruka, čije je značenje očito bilo poznato ljudima koji su ih oslikavali.

Najsloženiji apstraktni znakovi nazvani su tektiformi i klaviformi. Tektiformi često podsjećaju na kolibe ili krovove. Do danas ih je pronađeno oko pedesetak, a nacrtani su uvijek crvenom ili crnom bojom u magdalenijanskim špiljama Perigorda: Bernifal, Les Com-





Prizor iz Rotunde ili Dvorane bikova, Lascaux, Francuska, 17000 g. pr. Kr.

Špilje poput Lascauxa oslikavale su tri generacije umjetnika. Na nekim mjestima na tlu pronađeni su slojevi pločica s više ili manje uspelim "studijama". Vjerojatno je postojalo nešto što bismo mogli nazvati "umjetničke škole", jer je nesumnjivo postojao određeni način podučavanja i prenošenja vještine. Zbog oštećenja oslikanih zidova uzrokovanih otvorenosti špilja, osvjetljenjem, prolaskom velikog broja ljudi i mikrobiološkim onečišćenjem, danas je većina špilja zatvorena za javnost. Izrađene replike predstavljaju dobar primjer zaštite spomenika kulture, ali i veliku mogućnost za istraživanje.

barelles, Font-de-Gaume, Rouffignac, i svojevrzne su simboličke poveznice tih špilja. Također je pronađeno i oko pedesetak klaviforma štapićastog oblika; oslikani su uvijek crvenom bojom, a karakteristični su za šest francuskih špilja: Niaux, Fontanet, Le Portel, Le Mas-d'Azil, Les Trois-Freres i Le Tuc d'Audoubert. I tektiformi i klaviformi često su povezani s likovima životinja. Značenje im nije odgonetnuto.

Svetište špilje

Jedan od najmističnijih dijelova oslikane špilje svakako je "svetište". Takav naziv prvi je upotrijebio francuski arheolog Andre Leoi-Gourhan sedamdesetih godina 20. stoljeća za određeno mjesto u špilji koje je očito imalo neku osobitu ulogu. U najjednostavnijem slučaju u njemu je dominantna tema koncentrirana na određeni prostor podzemne mreže hodnika i dvorana. Tako u Altamiri pronalazimo na okupu dvadeset crvenih i crnih bizona i dvadeset crvenih znakova vezanih uz bizone na površini stropa od sto metara kvadratnih. U špilji Pech-Merle slike ukazuju na postojanje dva odvojena svetišta: starije s točkastim frizom konja, slikama ruku i "hijeroglifskim" stropom, i mlađe s "mamutovom kapelicom".

U svetištima špilja česti su i antropomorfni prikazi. Abbe Breuil je ove tajanstvene likove nazvao čarobnjacima. Danas znanstvenici njihovu pojavu sve manje povezuju sa šamanizmom, magijom lova i plodnosti, a skloniji su ih nazivati polubožanskim bićima s kojima se čovjek susreće na kraju puta, u najdubljem i najmračnijem dijelu – svetištu špilje.

Drevne karte neba

Najpoznatiji dio špilje Lascaux je *Dvorana bikova* ili *Rotunda* u kojoj su gornji dijelovi zidova gotovo u potpunosti prekriveni slikama životinja monumentalnih proporcija i apstraktnim znakovima, s ukupno više od tisuću crteža, reljefa i slika. Čitav je prizor nazvan "Kozmičkom procesijom životinja", a također se naziva i "Sikstinskom kapelom paleolita". Procesiju vodi biće koje ima dva roga na maloj glavi, okrugle oči, snažne noge, veliki trbuh i šest kružnih oznaka po tijelu, a znanstvenici su ga nazvali "Jednorog". Zatim slijede ostali likovi okruženi najrazličitijim znakovima: krave, crni jelen, crvena krava, kozorazi u borbi, konji, bikovi, ukupno oko četiristo životinja.

Njemački znanstvenik, doktor Michael Rappenglueck sa Sveučilišta u Münchenu, pokušao je dati odgovor na pitanje što je špiljska umjetnost značila ljudima koji su živjeli toliko tisućljeća prije nas. Zašto su oslikavali špilje bikovima, konjima i jelenima, što je predstavljalo čudnovato rogato biće? Odgovor koji je ponudio najprije je bio oštro kritiziran, no s vremenom je zadobio poklonike među matematičarima i astronomima koji su nastavili s istraživanjima. Rappenglueck



smatra da prizori iz Lascauxa predstavljaju kartu neba od prije sedamnaest tisuća godina. Na licu jednog od bikova otkriva točke u kojima prepoznaje zvijezde Aldebaran i Hijade. Za sedam točaka iznad lopatica susjednog bika smatra da je zvijezde Plejada, a Aldebaran, Plejade i Hijade zajedno tvore zvijezde Bika, Taurus. "Da je ovaj bik otkriven u srednjovjekovnom rukopisu, a ne na zidu špilje," kaže dr. Rappenglueck, "odmah bi bio prepoznat kao Taurus." Nadovezavši se na ovu teoriju, drugi astronomi su u sljedećem biku otkrili Orionu i Bližance, a u sljedećem Lava i dijelove Djevice.

Rappenglueck vjeruje da skupine znakova iscrtanih između bikova, antilope i konja označavaju 29 dana Mjesečevog ciklusa. Svaka točka označava jedan dan Mjesečeve pojave na nebu, a prazan kvadrat njegov nestanak prije pojavljivanja mladog Mjeseca, čime se stvara dojam Mjesečevog prolaska kroz zvijezda iscrtana na stropu Dvorane bikova. Kompjutorskom analizom i animacijom zvijezda otkrilo se da oslikani prizor odgovara stanju na nebu u vrijeme ljetnog solsticija prije oko sedamnaest tisuća godina.

Još jedna slika iz Lascauxa budi veliko zanimanje znanstvenika, ponajprije astronoma i matematičara. To je prizor smješten u samom srcu špilje, koji prikazuje bika, čudnovatog čovjeka-pticu i pticu na štapu. Mjesto u špilji na kojem se nalazi ovaj prizor je izuzetno nepristupačno. Da bi se do njega došlo, treba se provući kroz uski kanal, a potom spustiti danas postavljenim ljestvama u tamu donje galerije. Magdalenijanci su koristili užad čiji su ostaci pronađeni na dnu prostorije. Jedan od posljednjih snimatelja Lascauxa, Mario

Ruspoli, piše u svojoj knjizi: "Nemoguće je nekome tko se nije nikada ovdje spustio zamisliti tu mističnu atmosferu koja vlada ovim mjestom toliko nabijenim snagom pred kojom čovjek počne šaptati..." Smatra se da oči bika, čovjeka-ptice i ptice predstavljaju tri najsvjetlije zvijezde Vega, Deneb i Altair. Ove zvijezde zajedno tvore danas popularno nazvan "Ljetni trokut" i među najsjajnijim su predjelima na nebu tijekom ljetnih mjeseci na sjevernoj hemisferi. Prije sedamnaest tisuća godina ovaj predio neba nije zalazio za horizont, a najuočljiviji je bio u vrijeme proljetnog ekvinoxija.

Ovo nije jedini dokaz zanimanja pretpovijesnog čovjeka za noćno nebo. Dok su u Lascauxu označena samo zvijezda duž ekliptike, u Altamiri su prepoznata pojedina zvijezda čitavog vidljivog neba. Oslíkana su polarna zvijezda tog vremena, cirkumpolarna zvijezda u njezinoj blizini, a u dnu se nalaze Škorpion, Bik i Lav. Pojedina zvijezda otkrivena su i u španjolskoj špilji Cueva de El Castillo.

I na kraju, ne preostaje nam nego ponoviti pitanje: što je značila špiljska umjetnost tim ljudima koji su živjeli toliko tisućljeća prije nas? Odgovor na ovo pitanje vjerojatno će ostati skriven. No, nije teško zamisliti kako je ritam pokreta oslikanih magičnih likova prožimao biće magdalenijanca i ujedinjavalo ga tako s ritmom oslikanog neba. Hodajući od ulaza špilje prema svetištu, provlačeći se kroz uske hodnike, doživljavajući oslikane prizore, čitajući apstraktne znakove, koraćao je prema vlastitom svetištu – središtu duše, do one točke gdje se nebo i zemlja susreću u nama samima. ♀

BITKA ZA IDENTITET

Ambuj Dixit



Zar nije ironično što želimo da nam u životu "cvjetaju ruže", dok se svim silama trudimo izbjeci taj proces cvjetanja jer je povezan s prihvaćanjem životnih izazova.

Čini mi se da je svrha ljudskog života rasti. Kada se osvrnem na trenutke ili faze kroz koje sam rastao, vidim ih kao vremena koja su me iskušavala da nadmašim ono što sam osjećao kao svoja ograničenja; bilo da se radi o pokretanju vlastitog poslovnog pothvata s gomilom sumnji u svoje sposobnosti ili o trenucima krajnjeg bijesa u kojima sam svjesno odlučio ne poistovjetiti se s ljutnjom. Ove faze imale su zajednički čimbenik koji nazivamo "izazov", što je nešto što je utkano u strukturu samog Univerzuma!

Izazovi mi prizivaju poeziju Ramdharija Singha Dinkara. Ovaj proslavljeni laureat poetski sažima *Mahabharatu* u djelu naslovljenom *Rashmi Rathi*. U trećem poglavlju opisuje kako je dvanaest godina izgnanstva, ispunjenih teškim iskušenjima, ojačalo Pandave i pripremio ih za bitku koja dolazi. U skromnom pokušaju da podijelim vlastito nadahnuće, preveo sam nekoliko stihova u nastavku, znajući da moj engleski možda neće prenijeti izvornu poeziju i subtilne aluzije originala. Stoga se unaprijed ispričavam čitatelju.

Dinkarji zaziva vrline kao što su hrabrost, odlučnost i vjera u sebe, jer smatra da zbog izazova dobivamo priliku upregnuti i izoštriti svoje vrline i uzdići se do svojih istinskih mogućnosti.

*Iskušani i pročišćeni kao zlato u vatri,
S više hrabrosti i sjaja.*

Ovdje se godine izgnanstva opisuju kao intenzivna iskušenja koja vode do otkrivanja i jačanja vrlina kojih Pandave ranije nisu bili svjesni. No takva iskušenja nisu ograničena samo na Pandave. Ne prolazimo li svi kroz njih svakodnevno? Za neke to počinje ignoriranjem alarma za buđenje, za druge u nespremnosti da se odreknu peciva za koje znaju da bi ga trebali izbjegavati. Naše se bitke odvijaju u trenucima straha, nelagode, nesklonosti, razdražljivosti, nesigurnosti, uključujući i depresiju ponedjeljkom ujutro, koja muči mnoge od nas. I svaki put kad se borimo sa strahom, u tom smo trenutku, čini se, suočeni s najvećom bitkom u našim životima.

U takvim trenucima prvo je potrebno identificirati prave bitke i prepoznati ranjivosti koje postaju prepreke u postajanju boljim ja. Nakon toga dolazi potreba za svjesnim prihvaćanjem i ispunjavanjem preuzete obveze koja se odnosi na ostvarenje boljeg ja. Kada se, na primjer, ne pridržavamo naših novogodišnjih odluka, izazov nije samo u neuspjehu, već i u padanju u zamku krivnje.

Dinkarji ide i korak dalje govoreći da hrabri ne dopuštaju da ih kušnje zaustave.

Hrabri nimalo nisu pogođeni,

*Niti u jednom trenutku ne gube oni strpljenje,
Prihvatajući prepreke,
Oni probijaju put između trnja.*

Jednom kada se te bitke prepoznaju, dolazi vrijeme da budemo hrabri i odvažni, da krenemo naprijed i odlučimo se boriti u bitci bez obzira koliko puta pogriješili jer prava pobjeda je nepokolebljiva ustrajnost u borbi protiv slabosti, što znači potvrditi identitet ratnika. Stoga je potrebno vrednovati proces, a ne rezultat. Ustrajnošću i strpljenjem prije ili kasnije ćemo pobijediti svoje slabosti i nadvladati neprijatelja.

*Suočavaju se sa svime što im se nađe na putu,
Uporni su u svojim nastojanjima,
Da iskorijene uzrok nevolje,
Da pobijede korijen bijede.*

Ali, tko je neprijatelj? Pristajanje uz slabost je neprijatelj.

Kada unutarnji glasovi zahtijevaju opuštanje, udobnost, prisnost, želju za uspjehom i sigurnost, teško je razlučiti što je dobro i ispravno za nas, a što je samo još jedna prepreka. Uz neprestano promatranje i introspekciju mi se pročišćavamo; to je proces kroz koji se borimo i učimo pobjeđivati svoje strahove, potrebu za udobnošću i svoja lažna ograničenja.

*Vrtovi i šume nisu isto,
Vrijeme odmora i vrijeme rata nisu isto.
Kiša, uragan i žarko Sunce
Samo su načini izražavanja hrabrosti.*

Što se točno događa u tom procesu? Mogli bismo se pozvati na ono što tradicije nazivaju alkemija. Mi oblikujemo svoj identitet i otkrivamo svoju skrivenu snagu



i vrline kojih možda nismo bili svjesni, a ono što su prije bili nesavladivi izazovi pritom se rastaču i nestaju.

*Kad čovjek primijeni svoju snagu,
Čak i kamen ispari kao voda.*

U trenucima sumnje, pokrivač neznanja skriva naše vrline i snage od naše svijesti. Smrznemo se i osjećamo se bespomoćno u suočavanju s poteškoćama. Izazovi nam izgledaju veći od života, preusmjeravaju naš fokus na naše strahove umjesto na unutarnje snage.

*Sjajne i jasne kvalitete
Leže skrivene u čovjeku.*

Kako je tragično da mi zapravo ne poznajemo naše vlastite snage! Dakle, mi se ustežemo od izazova zbog straha da bismo mogli podbaciti. U konačnici, međutim, da bismo se sastali sa svojim snagama, moramo biti spremni zapaliti svijeću u sebi jer:

*Onaj tko ne upali svijeću,
ne dobiva svjetlost.*

Simbolika svijeće ovdje se odnosi na važnost iskustva unutarnje potvrde koja je neophodna za savladavanje izazova i napredovanje. U nedostatku toga, propuštamo priliku da se bolje upoznamo. Iz trena u tren, iz dana u dan, dok pokušavamo osvijetliti prave uzroke naših sumnji i strahova, jačamo vatru u sebi i rastemo u mudrosti.

Želimo li se voziti prirodom, cvjetajmo poput cvijeća i postanimo dio energije i života koji se očituju svuda oko nas. Tada je prihvaćanje poteškoća i izazova očigledan izbor. Na taj ćemo način poteškoće i izazove uvijek smatrati prilikama. Ostavljam ove retke kao poziv na djelovanje:

*Tko postaje Gospodar zemlje?
Tko pokorava kraljevstva?
Tko se kupa u neslućenoj slavi?
Tko uspostavlja put Istine?
Onaj koji ne odmara,
Taj stječe slavu suočavajući se s izazovima. ♣*

S engleskog preveo: Željko Glodić



ŠTO ČINI AVANTURU AVANTUROM?

Silva Deak

Svijet čeka, ljeto je, krenimo u avanturu!

U tim trenucima jedva čekamo da konačno izađemo iz uobičajenog okruženja, po mogućnosti na dulje vrijeme ili barem na produženi vikend ili dva... Ali zašto toliko želimo da se barem nakratko udaljimo od kuće? Što nam to nedostaje kod kuće, a nadamo se da ćemo pronaći negdje drugdje?

Najbolje na putovanju je to što možemo izaći iz uobičajene kolotečine, objesiti o klin dosadne, ponavljajuće misli, ostaviti iza sebe zamorne i ustaljene situacije, dok nas čekaju novi doživljaji i svježja iskustva. Međutim, ponekad otkrijemo da ne moramo niti izlaziti iz kuće, već nas opušta i odmara samo ako nešto činimo drugačije. Možemo se posvetiti čitanju, kuhanju ili bilo kakvoj drugoj "opuštajućoj" aktivnosti. Svakome će to biti nešto drugo, bit je u tome da to bude drugačije od onoga što uobičajeno činimo iz dana u dan. To i ne čudi kad uzmemo u obzir da je čovjek složeno biće, a njegovo tijelo, duša i duh razvijaju se iz različitih iskustava, stječu snagu i gipkost na različite načine.

Ljeti možemo napraviti stanku u našim mnogostrukim aktivnostima, doživljajima i neprekidnim izvanjskim poticajima. Izlaskom iz vanjskog vrtloga na zanimljiv način započinje nutarnje kretanje. Ako vanjski svijet – makar samo na trenutak – utihne, mi uspijevamo predahnuti. Makar ne radili ništa, razmišljamo o sebi, o drugima i o svijetu koji nas okružuje. U ovom naizgled neaktivnom, ali iznutra probuđenom kontemplativnom stanju, možemo naslutiti tko smo zapravo, što nam se sviđa u nama, a što ne, možemo se prisjetiti što smo rekli ili učinili i je li to bilo dobro, ili bismo mogli bolje? Možemo iznova oživjeti ono što smo nekada sanjali o sebi, o svijetu...

Ako se uspijemo osvježeni "vratiti", moći ćemo drugačije gledati na svoj život, svoje obaveze, svoj način djelovanja i svoje odnose. A možda ćemo s novom snagom i svježim pogledom vidjeti i manje ili veće mogućnosti obnove. Naša nutarnja aktivnost utječe na naše vanjske aktivnosti, a one zajedno doista čine avanturu avanturom! ♣

RITA LEVI MONTALCINI

Dani ispunjeni životom

Doris Toić

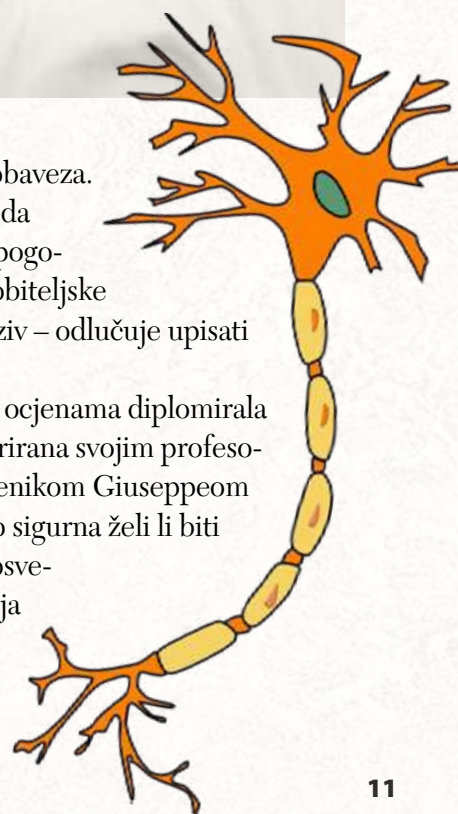


Kad umre naše tijelo, ono što ostaje su naša djela i njihova poruka koja nastavlja živjeti, izjavila je na svoj 100. rođendan talijanska nobelovka Rite Levi Montalcini (1909. - 2012.), a njezina poruka glasi: *Svrha života je odvratiti interes sa sebe na druge. Razumjeti svijet i probati pomoći onome tko treba pomoć.* Ovu je poruku smatrala značajnijom od svog znanstvenog rada na području neurologije.

Rita L. Montalcini nije oduvijek znala da će se baviti znanstvenim radom. Kao djevojčica je htjela postati spisateljica, a kao odrasla, inspirirana Albertom Schweitzerom, htjela je otići u Afriku i liječiti oboljele od gube, no otac joj to nije dozvolio. Otac nije planirao fakultetsko obrazovanje za nju i njezine sestre jer je smatrao da se žena ne može posvetiti profesionalnoj

karijeri pored obiteljskih obaveza. No, Rita je oduvijek znala da brak i djeca nisu za nju, a pogođena smrću guvernante i obiteljske prijateljice otkriva svoj poziv – odlučuje upisati medicinu.

Nakon što je s najvišim ocjenama diplomirala medicinu i kirurgiju, inspirirana svojim profesorom, histologom i znanstvenikom Giuseppeom Levijem, više nije bila tako sigurna želi li biti liječnica te se paralelno posvećuje istraživanju iz područja neurologije, koje je ubrzo zbog političkih okolnosti bila prisiljena prekinuti.





Komentar kolege Rodolfa Amprina kako nije primjereno odustati pri prvoj prepriki te poticaj da se trgne i nastavi sa započetim radom nisu mogli pasti na plodnije tlo. Probudili su avanturistički duh koji je oduvijek tinjao u njoj. Spremna zakoračiti u fascinantan živčani sustav s njegovih milijardu stanica, osposobila je mali laboratorij u svojoj sobi u Torinu i nastavila u tajnosti provoditi znanstvena istraživanja. Upravo je tada i u tim uvjetima postavila temelje za svoja kasnija revolucionarna otkrića u SAD-u, gdje će 1946. godine otputovati na poziv embriologa Viktora Hamburgera s namjerom da ostane sedam mjeseci. Ovako je opisala upuštanje u tu avanturu zbog koje je svoj preoceanski boravak produžila na trideset godina:

Shvatila sam da stojim pred potpuno neistraženim područjem. Predala sam se tom zadatku s potpunom obuzetošću koja je rasla usporedo s otkrićima koja su slijedila jedno za drugim. To grozničavo stanje nije mi davalo mira i prisiljavalo me da radim dan i noć, bez trenutka odmora.

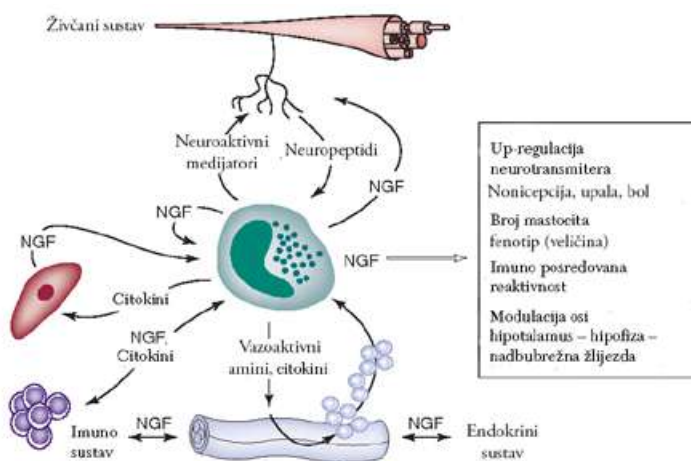
U to vrijeme mnogi su biološki procesi bili nepoznati, a najzagonetnije je bilo funkcioniranje živčanog sustava. Rita Levi Montalcini primijetila je da postoji određena supstanca koja potiče rast živčanih stanica, a zatim je njen suradnik, biokemičar Stanley Cohen,

izolirao taj protein nazvan čimbenik rasta živaca (NGF – *nerve growth factor*). Ovo otkriće otvorilo je nove horizonte i danas prožima sva područja biologije te je izuzetno važno za razumijevanje raznih bolesti, zbog čega im je 1986. godine dodijeljena Nobelova nagrada uz riječi: *Pronalazak čimbenika rasta živaca (NGF) početkom pedesetih godina fascinantna je primjer kako vješt promatrač može razviti cjelovitu teoriju iz prividnog kaosa*. Bila je to nagrada njezinoj predanosti.

No, zadovoljstvo koje joj je pružilo to priznanje nemjerljivo je s entuzijazmom s kojim je provodila samo istraživanje. Posebno pamti šest godina zajedničkog rada sa Stanleyjem Cohenom. Radost koja je ispunjavala zidove prvog i drugog kata zgrade u kojoj su radili, bila je, kako je rekla, nešto do tada neviđeno.

U čemu je bila njihova tajna? Sigurno ne samo u snazi udruženih intelekta. *Prosječne sam inteligencije*, govorila je Rita Levi Montalcini, *moja vrijednost je u predanosti*. A predanost znači prožetost ljubavlju i nadahnućem. To je ono što su oni udružili! Obuzetost ljubavlju i ciljem koji je bio veći od njih samih. Posvećenost radu koji bi mogao rezultirati spoznajama važnim za čovječanstvo dovela ju je do toga da joj je, kako sama kaže, *istraživanje dalo puno više nego što se mogla nadati*. Pokušavajući razumjeti taj djelić čuda prirode oduševljavala se ljepotom živčanog sustava. *Mozak je prekrasan!* ponavljala je ushićeno. Privučena tom ljepotom, svom radu je pristupala kao umjetnik koji stvara umjetničko djelo i taj umjetnički duh nikada nije zatomila.

Za buđenje inspiracije prema istraživanju još u studentskim danima najzaslužnija je karizmatična osobnost njezinog mentora Giuseppea Levija. Prilikom njihova zadnjeg susreta u njegovoj 92. godini otkrio joj je tajnu svog snažnog utjecaja na mlade: ljubav prema istraživanju koju je prenosio na studente i ravnodušnost prema aplauzima i počastima. Ta posvećenost bila





je i njen stup stabilnosti jer u dugogodišnjem radu ni nju nisu zaobišla preispitivanja vlastitog puta, sumnje, dileme, neuspjesi i padovi. No, nije im se predala. Zato kaže: *Sve mi je u životu išlo s lakoćom. Teškoće sam otresala sa sebe kao patka vodu sa svojih krila.*

Iz vlastitog iskustva, osobito rada sa suradnicima i studentima, shvatila je da inteligencija i nastojanje da se savršeno izvede određeni zadatak nisu ključni za profesionalni uspjeh i osobno zadovoljstvo. Nisu nam potrebna savršena rješenja za osobne i probleme svijeta, već spremnost da se posvetimo njihovom rješavanju, predanost i neposustajanje pred poteškoćama. Kako je rekla, upravo joj je rješavanje problema bilo "izvor radosti bez obzira što sam stvari radila na skroz nesavršen način".

Osim znanstvenim radom, bavila se i socijalnim pitanjima te naglašavala društvenu ulogu pojedinca. Nakon povratka u Italiju često je razgovarala s mladima o istinskim i lažnim vrijednostima te odgovornosti za vlastite odluke jer čovjek posjeduje slobodu izbora. Potrebno je osvijestiti utjecaj koji na nas ima okolina, ali isto tako ne zaboraviti vlastitu odgovornost jer i mi utječemo na druge.

Potaknuta osjećajem društvene odgovornosti, osnovala je zakladu za pomoć u obrazovanju ženama iz Afrike. Na ovaj način vratila se onom što je htjela u mladosti, samo je umjesto liječenja fizički oboljelih liječila neznanje ljudi.

Što možemo naučiti od ove *sitne dame neumoljive volje s držanjem princeze*, kako ju je opisao njen prijatelj Primo Levi? Prije svega, prema njenim riječima, važno je: *Biti hrabar i slijediti izazove, a odgovore koje na tom putu čovjek pronade odgovorno stavljati u službu društva, odnosno viših ciljeva.*

S tim životnim motom Rita Levi Montalcini proživjela je 103 godine, a bez obzira koliko je godina pred svakim od nas, važno je, kako je govorila, *ne zaboraviti*

da je potrebno dodati život danima, a ne dane životu.

A kako naše dane ispuniti životom? U prvom redu tako da ne očekujemo da će ih ispuniti netko drugi ili nešto izvana. Mi smo ti koji im trebamo dati vrijednost. Najveći problem današnjeg društva Rita Levi Montalcini vidjela je upravo u nedostatku vjere u vrijednosti:

Nevažno je jesmo li religiozni ili ne. Mladi moraju vjerovati u nešto pozitivno, a život je vrijedan življenja samo ako vjerujemo u vrijednosti jer one ostaju i nakon nas.

Okolnosti se mijenjaju i ne možemo znati kakve će biti sutra i ne trebamo se brinuti oko toga. Naša briga je naše djelovanje koje bi, bez obzira na teškoće s kojima se susrećemo, trebalo biti etično. Etičnost daje vrijednost svemu što činimo.

Život traži, kao što je rekla Rita Levi Montalcini, *da se ne prepustimo, ne predamo prosječnosti, već da izađemo iz te "sive zone" unutar koje je sve rutina i pasivno podnošenje.* Potrebno je pronaći hrabrost i osloboditi se. Prepoznati nešto važno i davati se bez straha, do kraja. Nevažno je radi li se o znanstvenom, socijalnom ili uobičajenom, svakodnevnom djelovanju, život traži da prepoznamo ljepotu oko sebe i dozvolimo da nas ta zadivljenost vodi. Bez obzira na teškoće, bez obzira na godine. *Nek' tijelo čini što hoće, govorila je, ja nisam tijelo: ja sam um.* ☞



VILE U NAŠIM KRAJEVIMA



Uhrvatsku narodnu predaju utkano je mnoštvo čudesnih priča o vilama. Njihova je pojava ljudima bila neuhvatljiva i tajnovita, a opet tako bliska. Svaka rascvjetala livada, plahi treptaj lista ili neobuzdana igra valova na pučini otkrivala je jednu tajnu vilinskog svijeta.

Vile su u narodnoj tradiciji najčešće opisivane kao mlade djevojke uzvišene ljepote koja se ne može usporediti ni sa čim zemaljskim. Tko bi vilu jedanput vidio, obuzela bi ga neizreciva čežnja za njenom ljepotom. Kažu da nekima oči sijevaju zrakama svjetla. Na sebi nose poput snijega bijelu svilenu haljinu, a tijelo im je vitko poput jele i lagano kao u ptice jer imaju krila koja ponekad mogu biti zlatna. Posebno je lijepa njihova zlatna kosa koja, raspuštena, poput slapa pada sve do zemlje. U kosi se, kažu, nalazi tajna njihove snage i života. Vila kojoj ispadne ijedna vlas, gubi vilinsku moć i postaje smrtna. Zbog toga su vile naročito pazile na svoju prekrasnu kosu, a ponekad ih se moglo vidjeti kako sjede pokraj puta i češljaju se. Kada bi prolazile kroz gustu šumu, često bi se njihova duga zlatna kosa

zaplela u kakav grm. Ako bi netko tada naišao i raspleo je, a da ne iščupa nijednu vlas, vila bi mu zauzvrat do kraja života pomagala u dobru i zlu.

Često se spominje kako je glas vile tako lijep i skladan da onoga tko jedanput čuje vilu kako pjeva srce boli od miline te otada više ne može slušati čovječjega glasa. Neki kažu da su vilinske pjesme donekle slične poskočicama, ali da njihove riječi nitko ne može razumjeti. Samo rijetki ljudi, oni koji su postali prijatelji vilama, ponekad razumiju što one pjevaju. Po drugom kazivanju, njihovo je pjevanje slično zuju pčela. Spominje se i da vile često po šumama sviraju frulu ili diple.

Vile su se ponekad mogle vidjeti pod kakvim starim hrastom kako se smiju ljudima koji su onuda prolazili čudeći im se. Vile su znali vidati i kako po mjesecini plešu svoja vrzina kola, sve dok ne klonu od umora. Govori se i da mogu igrati kolo u pol kola, kako bi svojim plesom predstavljale mladi Mjesec. U Slavoniji se priča da na mjestima gdje vile plešu rastu gljive. Ova vilinska gljiva u narodu se naziva vilovnjača i smatra

se da raste na vilinu kolu. Na vilinska igrališta čovjek nije smio stupiti jer bi mu vile odmah učinile neko zlo. Samo rijetki, čestiti ljudi mogli su doći u njihovo kolo i to ili slučajno ili kad bi ih pozvale same vile. Takve su ljude vile mogle svačemu naučiti i mada bi im prenijele samo mali dio svojeg znanja, oni bi postali vrlo mudri i vješti.

Vila posestrima

Vile nikom neće učiniti našao, osim ako ih netko ne uvrijedi, nagazivši npr. na njihovo kolo ili večeru, ili ako im pak, namjerno ili slučajno, otme kiticu cvijeća. Poznato je narodno vjerovanje da vile pletu raskošne kitice i vijence od raznovrsnog cvijeća i da svaki cvijet ima drugačije značenje. Vile će kazniti i onoga koji oda tajne vilinskog svijeta ili im na neki drugi način želi nauditi.

Međutim, čovjek se isto tako može zbližiti s vilama i postati im prijateljem ili, kako kažu, s vilama se pobratiti ili posestriti. Tada će mu njegova posestrima vila pomoći u svakoj nevolji. Pripovijeda se u narodu da svaki junak i čestit čovjek ima svoju vilu posestrimu.

No nemaju samo ljudi svoje posestrime vile, već ih imaju i životinje koje su vilama osobito drage. Tako se u pjesmama može naći kako vile razgovaraju s jelenima ili pticama, osobito orlovima.

Vila se može posestriti i s onime tko joj učini kakvo dobro ili je slučajno negdje susretne i lijepo pozdravi te je nazove sestrom. Otada čovjeku sve polazi za rukom i svuda ga prati sreća. Zato je običaj čovjeku koji kaže da je vidio vilu, a nije joj odao poštovanje i čast, odgovoriti porugom: *Tražila te sreća, a ti je lud nisi umio naći.* Posebnu naklonost vile imaju prema mladim djevojkama koje vole ukrašavati i darovati im od svoje ljepote. O tome govori pjesma iz Hrvatskog primorja:

*Rano rani djevojčica
i Danicu vjerno moli:
O Danice, o sestrice!
Podaj meni svjetlost tvoju,
da naresim mladost moju.
Imala je djevojčica
b'jelu vilu posestrimu,
koja j' ljepo naresila,
perom zlatnim zagladila,
i nje bijeli vrat biserom,
pak je vila pokliknula
iz nje tanka b'jela grla:
O lijepo ljepotice
ove mlade djevojčice!*



Djevojke u Hrvatskom primorju običavale su na samotnim mjestima, na kamenju i u pećinama, ostavljati vilama darove: različite poljske plodove, cvijeće, svilene trake... Položivši svoje darove, tiho i predano bi im govorile: *Uzmi vilo, što je tebi mило*. Nerijetko se u narodnom pjevanju pojavljuje i oklada između vile i djevojke koja će od njih dviju prije uraniti. Ovu okladu dobiva djevojka jer nju budi lastavica pa može uraniti prije vile.

Vile vidarice

Svaka je vila mudra proročica i ljekarica te može svakog čovjeka nadvladati svojom mudrošću i vještinom, ali i darovati nekim blagom. Često se vile spominju kao proročice i glasonošice koje se prikazuju junacima i proriču im ili nose glase kakvo ih zlo negdje čeka. Vila proročica čuva istinu, a rastjeruje laž i prijevaru. Ona je upućena u svakojake tajne, proroštva i znanja. Jedna kajkavska priča govori kako je iz morskih dubina izvađena riba, a u njoj pronađena vilinska kutija sa svakojakim znamenitostima. Vile mogu ljudima podariti od svoje mudrosti, a takvi se ljudi nazivaju vilenici. Neki misle da vilenike rađaju same vile te ih podmeću ženama. Rođeni od vila odlikuju se velikom mudrošću, a po svemu ostalom jednaki su običnim ljudima. Zbog toga se za mudrog čovjeka govorilo da su ga vile rodile. Kako se oduvijek mislilo da je između ludila i genijalnosti tek tanka nit, za pomahnitalog se čovjeka često govorilo da je povilio. Vile osobito vole djecu pa ih ponekad mogu i odnijeti. One se tada brinu o djetetu i hrane ga medom i raznim slatkišima, a kad ga puste odraslog, ono je pametno i sretno.

Vile se spominju i kao blagotvorne ljekarice koje imaju moć ozdravljanja i obnavljanja. Stopljene s životom prirode, one znaju njegove zakone i tajne. Narodne pjesme kazuju da vile poznaju i ljudima pokazuju ljekovito bilje pa se zbog toga nazivaju biljarice i vidarice. U čistoći jutra, one po rosnim planinama traže mirisno, zdravo bilje. Vrijedno je spomenuti da su narodna imena različitih biljaka pripisana vilama, primjerice vilin luk (*Muscari omosum*), vilina metla (*Asparagus officinalis*) ili vilina kosa (*Cuscuta epithimum*). Za biljku koju se naziva vilino sito (*Carlina acaulis*) kažu da ima jaku moć protiv laži. Prema Marinu Držiću, čudotvornu moć vile imaju i kada u noći pred Ivanje plešu nad vodama i izvorima. Tko tada potpadne pod njihovu moć, može se pomladiti i obnoviti, poput zmije koja mijenja svoj svlak.

Vile bojovnice

Vile su vješte i svakojakim umjetnostima. One kuju sablje koje mogu presjeći željezo i najtvrdi kamen; grade hitre brodove u kakvima ljudi nikada nisu plovili; zidaju gradove kakvih svijet nije vidio; daruju divne konje kakvima na zemlji nema premca te



mogu podignuti vjetrove, buru, kišu i grād, osobito kad idu u potjeru za nekim.

Nerijetko su vile prikazane kako bdiju nad ratnicima u teškim i sudbonosnim trenucima. Pred boj, vila kliče s planine i sudbinu proriče. Ponekad savjetuje junake ili ih u presudnom trenutku upućuje kojim oružjem nadvladati neprijatelja. Junacima priprema oružje pa čak i kuje britke sablje. Ove bojovne vile, kako ih još nazivaju, nikad neće iznevjeriti drage im junake, ali kad im se približi neizbježni kraj, one će im to objaviti i pratiti ih u smrt. No i same su vile čvrste i hrabre ratnice. Na svojim brzim konjima dolijetale bi na bojište i neustrahivo jurile kao predvodnice. Svojim bojnim poklicima bodrile bi vojsku do pravog zanosa i oduševljenja.

VRSTE VILA

Vile, kako je još opisao Ivan Kukuljević Sakcinski, stanuju u tri predjela ili elementa: u zraku, na zemlji i u vodi. One borave na dalekim zvijezdama, u oblacima, na visokim planinskim vrhuncima, u strašnim bezdanima i najdubljem moru. Gotovo da nema mjesta na kojem vile ne stanuju. Neke su vile bijele i dobre, druge su crne i zle, a neke nisu ni dobre ni zle, već onakve kako ih trenutna volja nosi. Vila se može pretvoriti u bilo što, no to se rijetko događa; češće može vila jednog elementa poprimiti svojstvo drugog elementa.

Zračne vile

Zračne vile stanuju u zvijezdama i oblacima. Iz kraja oko Varaždinskih Toplica potječe predaja prema kojoj su zvijezde Vlašići (Plejade) zapravo vile koje su nekad davno, još prije postanka ljudi, boravile na zemlji pjevajući i plešući kola (kao što je u Hrvatskoj postojao običaj da sedam djevojaka, koje su se nazivale vile ladarice, obilaze okolo od Jurjeva do Ivanja). Otkad se promijenio svijet, ove su vile napustile zemlju i nastanile se među zvijezdama, gdje i danas svake noći plešu svoje kolo.

Zračne vile prebivaju uvijek u zraku, gdje plešu na oblacima ili se igraju s munjama te odatle gledaju na svijet. Na oblacima one grade svoje prekrasne gradove:

*Grad gradila bijela vila,
Ni na nebu ni na zemlji,
No na grani od oblaka;
Na grad gradi troja vrata:
Jedna vrata sva od zlata,
Druga vrata od bisera,
Treća vrata od škrleta.*

Zračne vile skupljaju i raspršuju oblake, vode ih i upravljaju njima. Tako je moguće da i etimologija riječi vila potječe od viti, jer vila vije oblake. Međutim, vila oblakinja nije prisutna samo u plahoj bjelini oblaka, već se često opisuje i u olujnim prilikama. Tako se u pričama o dijacima grabancijašima govori da oni zajedno s vilama u oluji, tuči ili grmljavini upravljaju oblacima. Slično tome, u jednoj slavonskoj priči spominju se vile vjetrenice i poledice: vile vjetrenice podignu vjetrinu i olujinu, poledice zamijese led pa se digne strašna olujina i led sune iz oblaka. U narodnim pjesmama vile su često povezane s vjetrovima ili gromom i munjom u olujnim oblacima.

Zračne vile ponekad dolete i na zemlju kako bi ljude upozorile na zlo koje im prijeti. Često čuvaju ljude od zlih vila te ih uče različitim znanjima i vještinama.

Zemne vile

Zemne vile stanuju na zelenim livadama, u šumovitim gorama i visokim planinama. Ponegdje se navodi da imaju magareće ili pak konjske ili kozje noge. Prema jednoj predaji, zemne vile rađaju se iz biljke kojoj je korijen nalik na glavicu crvenog luka, a raste i cvate po livadama. U rano jutro, kada je orošena, ova biljka



pušta sok iz kojeg se rađaju mlade vile. Male se vile rađaju u čistoći i ljepoti buđenja dana:

*A mene vilu od gore,
mene je gora rodila,
u zelen listak povila,
jutrenja rosa padala,
mene je vilu dojila,
od gore vjetroć puhao,
mene je vilu šikao:
– to su mi bile dadilje.*

Zemne se vile obično dijele na gorske i poljske. Gorske vile stanuju u gorama i visokim planinama, a svoje dvorove imaju u špiljama, jamama i pećinama. Bave se pjevanjem, sviranjem, plesanjem, proricanjem i liječenjem, a kada su dobre volje, razgovaraju s ljudima i životinjama. U svoje kolo znaju namamiti mlade junake, pastire i lovce, i tada im po svojoj volji dijele sreću i nesreću. Po planinama vole loviti plemenitu divljač i zato često nose strijele. U pričama se spominju njihove silovite trke na jelenima i konjima neobično isprepletene grive. Ponekad međusobno biju boj, od čega cijela gora grmi i zemlja se tresе.

U našim pjesmama i pričama često se susreću nazivi vila planinkinja, nagorkinja, zagorkinja, podgorkinja ili pak gorska vila, i često se govori da vila kliče ili viče s planine, iz stijene ili iz pećine. Ako se ne otisne prema oblacima, tada najčešće leti u blizini vrha planine ili niz nju strmo slijeće. Kaže se da su na planinama najveći vilinski sabori; na njima plešu svoja najbrojnija i najljepša kola te najviše vole odgajati i učiti mladiće vilenike. Nema planine ili gore koja se nije dičila svojim vilama. Brojne su vilinske gore u Hrvatskoj o kojima se pjeva i govori u narodnoj predaji: Samoborsko i Krapinsko gorje, Zagrebačka i Petrova Gora, Papuk, Učka, Velebit, Dinara, Mosor, Biokovo... Čak su i neka mjesta, primjerice Vilčić, Vilindolac, Vilište, Vilenjak i druga, dobila imena po tome što su bila sastajališta ili boravišta vila.

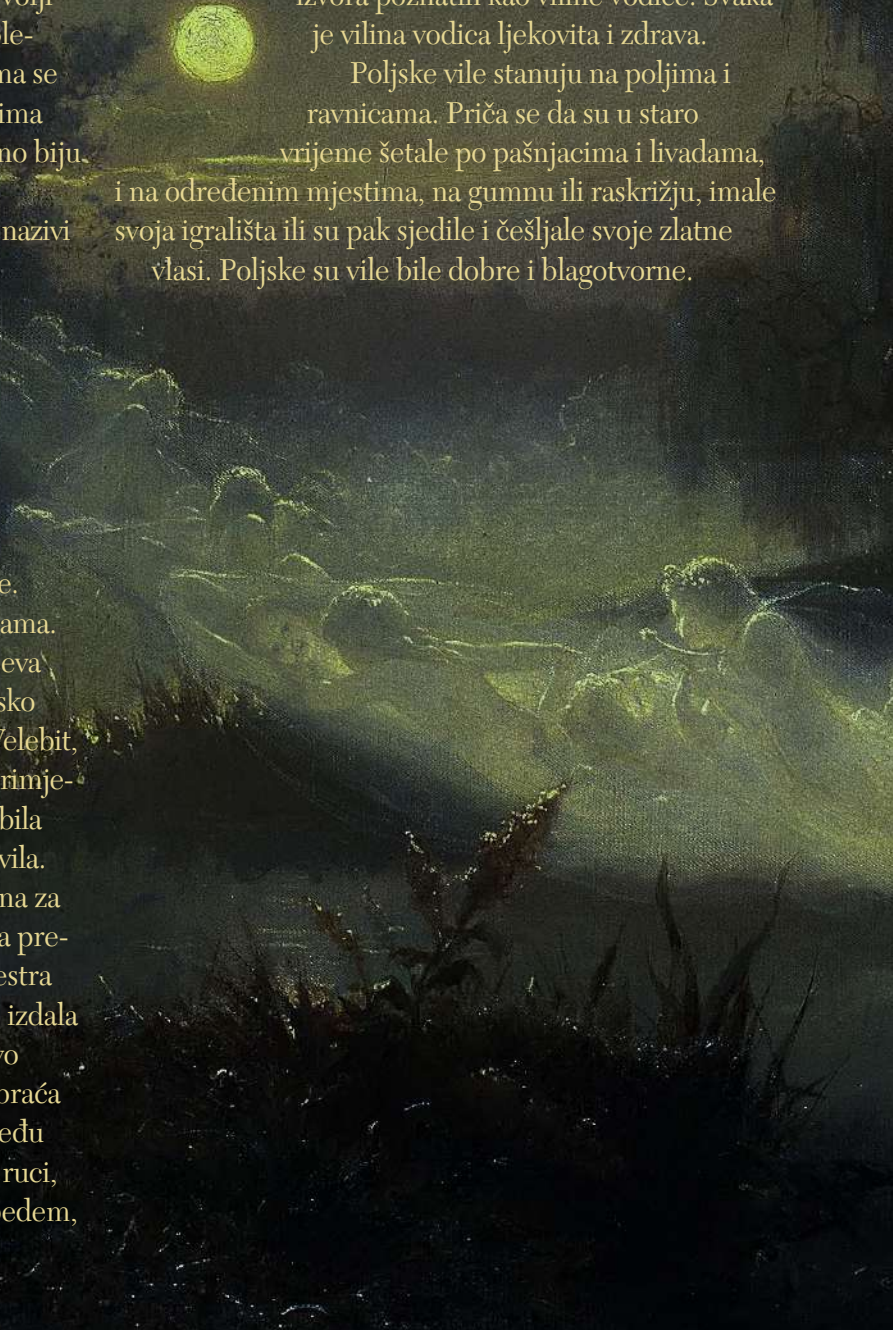
Kod Krapine, iza Strahinjščice, nalazi se pećina za koju kažu da je u davno doba bila vilinska. Prema predaji, u ovu je pećinu k vilama pribjeglа Vulina, sestra Čeha i Lehā. Dva brata su gonila Vulinu jer ih je izdala nekom rimskom poglavaru, svom ljubavniku. Ovo ružno izdajstvo vile su brzo kaznile. Kada su im braća ponudila krasnog vola s pozlaćenim rogovima među kojima je bilo djetešće s pozlaćenom jabukom u ruci, vile su izručile nevjernicu. Sestra je zazidana u bedem,

pod vrata krapinskoga grada.

I u okolini Varaždina, u špilji Vindiji, kažu da su nekada stanovale dobre vile koje su šivale haljine za žene, plijevile žito po susjednim poljima, hranile ljudima stoku itd. Vile su boravile i u obližnjim špiljama oko Varaždinskih Toplica. Kad bi se ove vile vraćale iz polja, pretvorile bi se u zmiје i u špilju se provukle kroz malu rupu, jer drugog ulaza nije bilo. No, čim bi ušle, postale bi ponovno lijepe djevojke i šetale se po svojim prekrasno ukrašenim dvoranama. Samo bi ponekad načinile veća vrata na špilji i tada bi primale čestite ljude i svačemu ih naučile. Postoji priča kako su tako primile jednog seljaka iz Ljubeščice i naučile ga liječiti, podarivši mu knjigu vilinsku. U toj knjizi bili su zapisani lijekovi protiv svih zemaljskih bolesti.

I pored toga što gorske vile stanuju na zemlji, njihova pojava često je vezana uz vodu. Koliko je vilinskih planina, toliko je, po narodnom kazivanju, i vilinskih izvora poznatih kao viline vodice. Svaka je vilina vodica ljekovita i zdrava.

Poljske vile stanuju na poljima i ravnicama. Priča se da su u staro vrijeme šetale po pašnjacima i livadama, i na određenim mjestima, na gumnu ili raskrižju, imale svoja igrališta ili su pak sjedile i češljale svoje zlatne vlasi. Poljske su vile bile dobre i blagotvorne.



Vodene vile

Vodene vile se u našem narodu dijele na one koje su poluribe, poludjevojke i uvijek se nalaze u vodi, osobito moru (morske djevice, morske puce, vodene dekllice), i prelijepe djevojke koje stanuju u rijekama, jezerima, studencima i bunarima, ali rado iz njih izlaze (povodkinje, izvorkinje, jezerkinje). Vodene vile su visoke i lijepe, a lica su im blijeda. Često se ovim vilama pripisuju zle osobine. One mame lijepe mladiće u vodu i tada ih povuku u ponor odakle se više nitko ne vraća. Osobita opasnost prijeti onima koji zamute vodu jezera u kojem vila spava ili se u tišini kupa. Njih mogu vile raniti, otrovati, vezati, zasjeniti im oči ili ih čak oslijepiti. Ali kad osvane jutro, često će vila vidarica jutarnjom rosom vratiti vid koji je otela zlokobna vodena vila. Prema kazivanju jedne kajkavske priče, netom što se ljudima i raznim životinjama namažu oči zorinom rosom, namah progledaju, a za tu zorinu rosu znaju samo vile.

Po jasnoj mjesecini vodene vile izlaze iz vode koja se tada sva uzburka i zapjeni te onda skaču, igraju se i plešu po brežuljcima. U okolici Varaždinskih Toplica smatralo se da su vodene vile naročito opasne kad se navečer kupaju u vodi ili kraj nje pjevaju. Približi li im se tada netko čamcem ili brodom, netragom će potonuti. Kod Stubice postoji izvor na koji nitko u večernje doba nije htio ići po vodu jer su na njega pri prvom mraku dolazile vile na kupanje.

Vodene vile mogu čak podići buru, vihor, grād ili kišu. Kad bura uskomeša more, u morskoj pjeni pojavljuju se vile koje hitrom nogom stružu vodenom

površinom, a na obali izvode divlje plesove i izriču kletve. Ako im se, kad pri buri pjevaju, primakne tko brodom, one će brod izvrnuti i potopiti. Kad bi se na morskoj pučini razbila neka lađa, često su se mogle vidjeti kako skaču od jednog do drugog vala i na morskoj površini nogama gaze zapjenjenu vodu. Vila je toliko vezana uz buru da se u jednoj čakavskoj pjesmi kaže: *Bura mi je zibarica bila.*

VILINSKO DOBA

U nekim našim krajevima govori se o vremenu u kojem su vile živjele kao o zlatnom dobu. Ivan Kukuljević Sakcinski zapisao je priču kajkavskih staraca o ovom drevnom vilinskom vremenu: *Virujte gospodine! Stara je rič, da su onda još zlatna vremenena bila. Čedni su bili onda ljudi; polja su radjala samom pšenicom i drugom hranom bez ljudskog truda i znoja; srdce je sviuh onda jedno bilo, volja jedna, jedan zakon, jedan običaj. Vile su onda ljudem, jer biahu dobri, pomagale polja žeti, travu kositi, strni pleviti, marvu hraniti, kuće graditi, štibru plaćati; pa su svuda brale čemer. Nu odkad su se ljudi iznevirili svojim starim kripostim; odkad su pastiri zabacili svirale, tambure i pisme, te na mjesto njih poprimili biče u ruke i stali po paši pucketati, huškati i kleti; odkad još k tomu počеше puške pucati i narodi se proganjati; od onda je prestalo Vilah na hrvatskom polju i one odoše nekamo u stranu zemlju. Samo gdjekoji čovek, koji je Vilam osobito omilio, vidi ih kadkada, kako po polju kolo igraju ili na pustoj klisuri i goloj stini samotno side te plaču ili u žalostnih pismah nariču.* 🏠

Priredila: Tatjana Prebeg

*Pravo istraživačko putovanje
ne sastoji se od traženja novih krajolika,
nego u gledanju drugim očima.*

Marcel Proust

www.nova-akropola.com